

BORBÉLY DIANA

AZ ÓVODAI BEILLESZKEDÉS

a főlemlegetése, az csak a különleges-ségének köszönhető. Ez valóban egy egyedi verseny. Igazi haszna a levelező résznek van, hiszen a tanuló korábban öt, most négy fordulón keresztül ismerkedhet nyugodt körülmények közt (otthon vagy az iskolában fejet törve) a matematikai problémákkal. Az elődöntő és a döntő már csak egy „szereplési lehetőség”, egy „megmérettetés”, amihez a külön felkészülésen kívül némi szerencse is kell.

Az írásom elején fölített kérdésre válaszolva: szerencsések vagyunk. Mert megélhettük, hogy mit is jelent huszonöt év egy lap életében. Emlékszem, még nem volt számítógépünk. Írógépen, keretes papírra írtuk a cikkeket, az ábrákat tussal rajzoltuk pauszpapírra. Aztán lett számítógépünk meg mobiltelefonunk, és már hallottunk az internetről... De ez csak a műszaki fejlődés. Mai fiatal pedagógusaink még írni sem tudtak, egyesek még járni sem, amikor a Katedra első számait lapozgathattuk. Azóta is olvasom, és őrzöm minden példányát. Nyugdíjasként is. Olykor összehasonlítom a kezdeti (kezdetleges?) számokat a maiakkal. Nincs miért szégyenkezünk.

A pedagógiai gyakorlatban az oktatás-nevelés konkrét területeinek és a gyermekek kompetenciáinak fejlesztésén túl tudatosítanunk kell, hogy vannak az óvodai nevelésnek olyan nyitott kérdései, melyek a gyermek belső egyensúlyának, illetve testi, lelki és szociális egészségének megőrzése szempontjából óriási fontossággal bírnak. Az egyik ilyen terület a gyermekek beilleszkedése az óvodai környezetbe, vagyis az adaptáció.

Az oktatás-nevelés folyamatára korunkban jellemzővé váltak az egyre magasabb elvárások, melyek az oktatás és nevelés színvonalának emelését célozták meg az óvodapedagógiai gyakorlatban is. Teljesítményorientált világunkban azonban sajnos gyakran feledésbe merül az a tény, hogy az edukációs folyamat során elsősorban a gyermekek szükségleteit kell figyelembe venni: azaz az óvodai oktató-nevelő folyamatot a hatékonyság érdekében rugalmasan kell alakítanunk az elvárások, de főleg a gyermekek szükségleteinek vonatkozásában. Hiszen számunkra, pedagógusok számára elsősorban a gyermek, annak testi, lelki és szociális szükségletei kell, hogy mérvadóak legyenek. Ezen

belül is fontos kiemelni a biztonságérzetet, hiszen ha a gyermek nem érzi biztonságban magát egy adott szociális közegben, akkor nem tud feloldódni, nem tud összpontosítani és nem képes nyitottá válni az emberi kapcsolatok befogadására. Ez hatással bír komfortérzetére, teljesítményére is. Ezért kijelenthetjük, hogy az óvoda elsőrendű feladata a gyermek társas közegbe való beszoktatása és érzelmi biztonságának megteremtése. Csak utána következhet bármilyen fejlesztő tevékenység, ismeretsajátítás.

Kiemelten fontossá válik ez a téma az őszi hónapokban, hiszen sok szülő szeptemberben viszi gyermekét először óvodába. Gyakran tapasztalható, hogy maga a szülő is nehezen éli meg az elválást, nehezítve ezzel a beilleszkedési folyamatot a gyermeke számára. Sokukban óvodaválasztáskor felmerül az a kérdés is, hogy vajon olyan közeget keressen gyermekének, ahol vegyes életkorú osztályok vannak, vagy inkább az úgynevezett „tiszta” csoportokat preferálja. Szakmai körökben bizonyított tény, hogy a vegyes csoportokban a gyermekek sokkal hamarabb adaptálódnak. Soňa Kotátková (2008) vélemé-

nye szerint az azonos korú gyermekek-ből álló csoport nehezíti a beszoktatást. Blanka Jerábková (1993) is a sikeres adaptáció szükséges előfeltételeként határozza meg a vegyes csoportokat. Saját tapasztalatunk is az a sokéves pedagógiai gyakorlat során, hogy a nagyobb gyermekek nyugtató hatással lehetnek a kisebbekre, segíthetnek nekik, illetve példaként állhatnak előttük.

Tudatosítani kell azonban, hogy a beilleszkedést nagyon sok tényező befolyásolhatja: például a gyermek belső individuális diszpozíciói, a szülők hozzáállása, a családi szokások, az óvodai életre való felkészítés színvonala. Vannak olyan gyermekek, akik már nagyon várják az óvodába való lépést, óriási igényük van társakra, s rendszerint nagy örömmel indulnak az óvodába. Azonban a gyermekek többségének időre van szüksége ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjon. A tapasztalat azt mutatja, hogy a még eleinte nagy örömmel óvodába induló gyermekek jelentős része is bizonyos idő után problémákkal találja szemben magát. A kezdeti eufória után rádöbbennek a változásra, s elkezdnek sírni vagy elenállást tanúsítani.

Márie Vágnerová (2005) az óvodát átmeneti szociális közegnek tekinti a család és az iskola között, ahol a gyermek olyan készségekre és kompetenciákra tesz szert, melyekre majd az iskolában szüksége lesz. Szerinte az óvoda anélkül fejleszti a gyermeket, hogy nagy nyomást gyakorolna rá a teljesítmény szempontjából. Ilona Špaňhelová

(2003) szerint a gyermeknek az óvodában a következő képességeket kell elsajátítania: betartani a szabályokat, elfogadni a kollektívát, elszakadni a családtól és elfogadni mások autoritását is a szülőkön kívül.

A szülők azonban gyakran nincsenek tudatában, hogy az óvodai adaptáció olyan folyamat, mely bizonyos törvényszerűségek alapján megy végbe. Ezek a törvényszerűségek lehetővé teszik az egyes szakaszok szétválasztását és jellemzését, ismeretük pedig megkönnyítheti az adott helyzetek kezelését. Az óvodába való beilleszkedésnek a következő szakaszait különböztetjük meg (Haefele, 1993):

Első hét: „Óvatosság, a tudás anyja“ – a tájékozódási fázis: Ez az időszak a gyermek számára kaotikus és bizonytalan, mivel jóformán senkit sem ismer az óvodában. Az „új“ gyermeket rendszerint a megfigyelői pozíció jellemzi, amely során a körülötte folyó eseményeket figyeli, és nem kapcsolódik be a többiek tevékenységébe. Nem akar kapcsolatot létesíteni osztálytársaival, nem mutatja az érdeklődés jeleit és rendszerint csendes, visszahúzódo.

Második hét: „Vigyázat, itt vagyok!“ – az önmegvalósítás fázisa: A gyermek már ismeri az épületet, a napirendet, a személyzetet. Kezd nyitottá válni a kapcsolatokra. Az első kapcsolatépítési folyamatokra azonban jellemzőek lehetnek a konfliktusok. Erre az időszakra tipikus továbbá, hogy a gyermek igyekszik magára vonni mások figyelmét. A

támogatást és a biztonságot rendszerint a felnőttél keresi. Még mindig gyakran sírhat vagy a fáradtság jeleit mutathatja.

Harmadik hét: „Jobb ma egy tűzok, mint holnap egy veréb“ – a különleges intézkedések foganatosításának időszaka: A gyermek már ismeri a csoporton belüli erőfeltételeket, és tisztában van a hatalmi harcokkal, a játszmák kimenetelével. Mindezek ellenére közkedvelt szeretne lenni, szeretné magát elfogadtatni, ezért már kimutatja a többieknek, hogy kedveli őket. Rendszerint igyekszik őket utánozni, érdeklődést mutat feléjük, és szeretne bekapcsolódni a közös tevékenységekbe. Különböző intézkedéseket foganatosít, és új stratégiákat eszel ki a beilleszkedés érdekében.

Negyedik hét: „A szürke mindennapok“ – a normalizációs fázis: A gyermekek többsége a negyedik héten megszokja az óvodát és beilleszkedik. Megkezdődik a normalizációs fázis, amely során a gyermek kezd érdeklődővé válni, és nyitott lesz az új kapcsolatok befogadására. Szervezete kezdi megtalálni az elvesztett egyensúlyt. A gyermek biztonságérzete is fokozatosan visszatér. A barátságos és befogadó közeg megnyeri őt.

Természetesen a beilleszkedés említett fázisai csupán optimális esetben valósulnak meg a leírtak alapján. A problémamentes adaptációhoz azonban szükség van arra, hogy az óvodai közeg (élen a pedagógussal) nagyon pozitív és empátiás legyen. Akkor nevezhet-

jük az adaptációs időszakot lezártak, a beilleszkedést pedig sikeresnek, ha a szociális integráció megvalósult, tehát a gyermek már bekapcsolódik a közös tevékenységekbe, kapcsolatokat alakított ki a felnőttekkel és gyermekekkel, szert tett barátokra, az óvodában jól és biztonságban érzi magát. A csoporton belüli normákat és szabályokat elsajátította és hajlandó is alkalmazkodni hozzájuk, a szülőktől való elszakadás már nem okoz számára problémát, és megbízik a pedagógusban, aki biztonságot nyújt a számára. Véleményünk szerint ez rendszerint a második–harmadik hónap tájékán következik be. Azonban ha közben a gyermek betegség vagy egyéb okból kimarad az óvodából, a beszoktatás elhúzódhat, és a hiányzás után rendszerint visszaesés tapasztalható. Saját tapasztalatok alapján Haefele szakaszait kibővíthetnénk még egy szakasszal, ami az ötödik és tizenkettedik hét közti időszakot foglalja magába. Ez a *stabilizálódási szakasz*, amely során a gyermek nemcsak megtalálja lelki egyensúlyát, hanem nagyobb nehézségek nélkül, hosszútávon stabilizálni is tudja azt. Ez a szakasz azonban akár az első félév végéig is eltarthat. Ha azonban a gyermek még a második félévben sem szokott be az óvodába, beilleszkedési nehézségekkel szembesülhet a szülő, melyet fontos individuálisan kezelni és megkeresni az okát.

Az óvodai beilleszkedés problémamentesebb lehet azon gyermekek számára, akik három éves korukig megfelelő, bizalomteljes kapcsolatot alakítottak ki szüleikkel. Ők nagyobb biztonságérzettel és objektívebb önértékeléssel rendelkeznek, ami által sokkal kiegyensúlyozottabbakká válnak. Ezt a tényt kutatási adatokkal támasztotta alá Niesel és Griebel (2005), akik megfigyeléseik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a biztos szülői kötelékkel rendelkező gyermekek sokkal nyitottabbak, hamarabb képesek elfogadni a szabályokat, valamint a túlsúlyban lévő pozitív érzelmeik segítik őket átlendíteni a problémákon. Ezzel szemben a bizonytalan kötelékkel rendelkező gyermekek sokkal nehezebben alkalmazkodnak, szükségük van az anya jelenlétére, és több időt fordítanak az anya utáni sóvárgásra, mint saját helyzetük megoldására, csoporton belüli helyük kivívására. Az ilyen típusú gyermekek csak a hely és a személyek alapos megismerése után nyílnak meg. Az óvodába való belépéskor ezért nagyon fontos szereppel bír a belépő diagnosztika, amely során az

óvodapedagógus igyekszik megismerni a gyermeket, feltérképezi az aktuális állapotát, érzelmi és családi hátterét. Ezek az adatok nagy segítségére lehetnek a beszoktatás során, és hatékonyabbá tehetik a folyamatot.

Kiemelt szerep jut ebben az időszakban az óvodai adaptációs programoknak, amelyek lehetővé teszik a gyermek beszoktatását annak egyéni igényei alapján, de bizonyos szabályokkal alátámasztott keretek közt. Ezen programok segítségével próbálja meg az óvoda optimalizálni a kezdeti időszakot a gyermekek számára, hiszen az őket ért hatások, pozitív és negatív élmények, szorongások kihatással lehetnek a későbbi óvodai életükre, teljesítményükre, de akár az egészségükre is. Ezért az adaptációs programok segítségével az intézmény olyan preventív intézkedéseket foganatosít, melyek a beszoktatási időszakot hivatottak megkönnyíteni. Elsőrendű céljuk mindig a gyermek testi, lelki és szociális egészségének megóvása, valamint a komplex személyiségfejlesztéshez szükséges alapok megteremtése.

Nagyon fontos továbbá az óvoda és a szülők közti együttműködés, az óvónők szakmai tanácsainak elfogadása a szülők részéről. A törvényes képviselőnek tudatosítania kell, hogy ha nincs felkészülve arra, hogy „óvodás gyermek szülője” legyen, és nehezen éli meg ezt az időszakot, akkor gyermekét sem tudja kellőképpen felkészíteni, ráhangolni az óvodára. A gyermek kiérzi a szülő bizonytalanságát, félelmeit, és ezáltal ő is félni, szorongani kezd. Ha például a reggeli búcsúzáskor sírni, szomorkodni, aggódni látja a szülőt, sokkal inkább megijed. Tehát gyakran a szülő maga is nehezíti gyermeke beszoktatását. A beszoktatás időszakában a következő ajánlások megkönnyíthetik a szülők és gyermekek kezdeti problémáit:

■ Minden esetben meg kell őrizni a nyugalmat. A gyermek felé tilos negatív érzelmeket közvetíteni. Éreznie kell a szülő pozitív hozzáállását, aminek hitetlennek kell lennie.

■ A sírásra számítani kell. A reggeli búcsúzás alkalmával ez természetes reakció az adott helyzetben. Rendszerint nem sokkal a szülő távozása után a gyermek abbahagyja a sírást.

■ A búcsúzás a lehető legrövidebb ideig tartson. Ne húzzuk az időt, mert az csak még jobban felzaklatja a gyermeket. Gyorsan ölelje meg őt a szülő, biztosítsa szeretetéről, és hagyja el az óvoda épületét.

■ Beszélgessen a gyermekkel az óvodáról, az ott történt eseményekről, a többi gyermekről. Nyilvánítsa ki érdeklődését és lelkesedését.

■ Informálódjon a személyzettől gyermekéről, beilleszkedési előrehaladásáról, esetleges problémáiról (Woolfson, 2001).

Amennyiben a szülő betartja ezeket a pontokat, jelentősen megkönnyítheti gyermeke beilleszkedését. Ellenkező esetben viszont saját maga gördít akadályokat a folyamat sikeres megvalósulása elé.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az óvodába lépés a gyermek szempontjából nagyon igényes időszak. A nap nagy részében elszakad a megszokott meleg családi közegtől, ezért az óvodában az óvodapedagógusok elsőrendű feladatuknak kell, hogy tekintsék a szerető és befogadó légkör kialakítását. Mivel a gyermek a beilleszkedés időszakában még nem rendelkezik olyan képességekkel, melyek segítségével szabályozni tudná saját adaptációját, fontos szerepet játszik a folyamatban a pedagógus és a szülő. Az ő feladatuk átsegíteni a gyermeket ezen a nehéz időszakon, s ezáltal a folyamat befolyásolóivá válnak. S mivel az óvodai beilleszkedés első számú determinánsa az óvónő, fontos tehát, hogy olyan elfogadó attitűdöt alakítson ki az osztályban, mely biztonságérzetet nyújt a gyermeknek és kielégíti érzelmi szükségleteit. Második számú befolyásoló tényezőként a családot említettük. A szülők részéről kiemelt szerep jut az óvodára való felkészítésnek, ami nagyon felelősségteljes feladat. Eből a szemszögből megközelítve úgy is mondhatnánk, hogy „óvodaéretté” kell formálniuk gyermeküket. A gyermekek adaptációját ugyanis csak a két együttműködő fél segítségével tudjuk megkönnyíteni, problémamentesebbé tenni.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

- HAEFELE, B. –WOLF–FILSINGER, M. 1993. Každý začátek v mateřské škole je těžký. Portál: Praha.
- JERÁBKOVÁ, B. 1993. Mateřská škola jako životní prostor I. Brno: Masarykova Univerzita.
- KOŤÁTKOVÁ, S. 2008. Dítě a mateřská škola. Praha: Grada Publishing.
- NIESEL, R.–GRIEBEL, V. 2005. Poprvé v mateřské škole. Praha: Portál.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. 2004. Dítě v předškolním období. Praha: Mladá Fronta.
- VÁGNEROVÁ, M. 2005. Vývojová psychologie II: Detství a dospívání. Praha: Karolinum.
- WOOLFSON, R.C. 2004. Bystré dítě – předškolák. Praha: Ottovo nakladatelství.